

L'auteur est heureux de pouvoir saluer l'établissement de l'union fondé pour la défense de cette spécialité hongroise, il pense bien, que pour ces familles d'ai-

grettes qui cherchent à la ponte l'angle du Balaton et du Balaton petit, en retrouvant cette place dans son état d'origine, elle sera convenable pour la nidification.

A RAGADOZÓMADARAK (ACCIPITRES) FÉSZKELÉSBELI ELTERJEDÉSÉNEK VÁLTOZÁSA A MAGYAR ALFÖLDÖN AZ UTOLSÓ SZÁZ ÉV ALATT

MINTEGY kétszáz éve annak, hogy a nyugalmasabb idők beálltával a magyar Alföldön a földművelés tágabbkörű fejlődésnek indult és pedig az állattenyésztés és az erdők rovására. A termőföld nyerése végett az ember mindjobban irtotta az erdőt, ekével kikezdte a végeláthatatlan legelőket, elvezette a lápok vizeit s a szabadon kalandozó folyókat gátak közé szorította. Ezzel Alföldünk korábbi arculata alaposan megváltozott. Ez a vízrajzi átalakulás teljesen átformálta egyes területek állat- és növényvilágát is. A lecsapolások legfeltűnőbb hatása vízimadaraink eltűnésében nyilvánult. Ahol alig két-három emberöltő előtt még tengernyi nádasok zizegtek s mesés labirintjaikban csónakkal járt halász, vadász, ott ma öserejű termőföld érleli a kalászt, a nádas, gyékényes, sásos susogását a búza rengése váltotta fel s ott a vízimadarak ezrei helyett fogoly, túzok és pacsirta fészkel. A mocsárerdőket, de a homoki tölgyesek jó részét is kiirtották s ma az alföldi erdők úgyszólván csak egyes kisebb foltokra szorítkoznak, nagyobb összefüggő erdőségek jóformán csak a Duna alsóbb szakaszai mellékén vannak még. Ez a változás különösen nagyobb ragadozómadarainkat fosztotta meg fészkelő helyüktől s ezzel fészkelőterületüket szűkebb határok közé szorította. A vadász-fegyverek tökéletesedése, a vadászterületek gondozottságával kapcsolatos vadóvás, a ragadozó vadak méreggel történő irtása pedig egyéni sokaságukat tette tönkre. Így *Petényi* a mult század harmincas éveiben a *kerecsen* (*Falco sacer* Gm. = *cherrug* Gray) fészkelését a Budapest alatti adonyi sziget erdeiben is megfigyelhette; ma már, mint fészkelőt, jóformán csak az Alduna erdőségeiből és a Bakony néhány pontjáról ismerjük.

A síkságot lakó és a nagykiterjedésű legelőkön ürgésző-egerésző *vörös kánya* (*Milvus iclinus* Sav.) még a mult század hetvenes éveiben a legelők között elterülő kisebb alföldi tölgyes szálerdőkön szép számmal fészkelte; ma már ott csak szórványos az előfordulása s mint fészkelő, ez is az aldunavidéki erdőségekbe szorult.

Az Alföld egyik leggyakoribb, nagyobbtestű ragadozómadara gyanánt, ezelőtt, a bizonyos tekintetben vízhez kötött életmódú *barna kányát* (*Milvus migrans* Bodd.) ismertük, amely minden vízmenti magas erdőn fészkelte; ma már a vízparti erdők megfogytával, Baja vidékétől kezdődőleg, csak az aldunamenti erdőknél költ, eléggé bőven.

A Sárrétek, az Ecsedi-láp és egyéb alföldi nádasrétségek eltűnésével a nádasok tipikus ragadozó fészkelői, a *barna rétiheja* (*Circus aeruginosus* L.) és a *kék rétiheja* (*Circus cyaneus* L.), költőterülete nagyon összezsugorodott, úgy, hogy ma

még nálunk jóformán csak az aldunavidéki, hanysági, velenceitavi és balatoni nádasokban fészkelnek, még könnyen megfigyelhető mennyiségben.

A *héja* (*Astur palumbarius* L.) azelőtt az alföldi, főként tölgyes szálerdőkön is fészkel; 1874-ben a debreceni Pacs-erdőn még láttam a fészket és tojásait; ma már az Alföldön jóformán csak az Alduna erdeiben, de itt is csak elvétve költ. Fészkelőterületét ma a hegyvidék szálerdei teszik.

Ugyanez mondható az *egerész ölyvre* (*Buteo communis* Less.) is, amely az Alföldön ma már csak az aldunai erdőségekben fészkel, jöllehet a hegyvidékek bükköseiben egyike a legközönségesebb fészkelő ragadozómadarainknak. Egerjáráskor, nyár végén és ősszel, annál bővebben keresi fel gabonatermő rónáinkat.

Az alföldi szálerdők kiirtása folytán domb- és hegyvidéki erdeinkbe, főként a bükkösökbe, szorult fészkelésre a *darázsölyv* (*Pernis apivorus* L.) is, amely még mintegy fél század előtt az alföldi tölgyesekben és magas nyárfaerdőkön (Szeged vidéke, Halas), ha nem is nagyon bőven, de szerte fészkel.

A *rétisas* (*Haliaëtus albicillus* L.) fészket még a múlt század nyolcvanas éveiben az akkori Ecsedi-lápon az ecsedi »Nagy éger«-ben láttam, az ott kóválygó öregekkel együtt; ma már csak az Alduna, meg a Fruska-Gora északi oldalának erdőségeiben fészkel, de ott sem valami bőven, jöllehet *Rudolf* trónörökös 1878-ban csak Apatin vidékéről 19 lakott fészkeről tett említést: Az ország egyéb részein ősztől-tavaszig csak kóborol; a még szaporodásra nem érett egyénei nyáron oly helyeken is mutatkoznak, ahol a faj már nem fészkel. A nagy sasok közül nálunk még ez látható a leggyakrabban.

A *kigyászsas* (*Ciceaëtus gallicus* Gm.) száz év előtt a Peszéri erdőn (Pest m.) fészkel; ma már csak az Aldunánál, a Fruska-Gorában s más hegyi erdeinkben költ, de nagyon kevés számmal. Ezt a semmi kárt sem okozó, szép, nagy ragadozómadarat leginkább a vadóvás gyéritette meg.

A létfeltételét a halas vizeknél meglelő *halászsas* (*Pandion haliaëtus* L.) régente az Alföld minden nagyobb folyója (Duna, Maros, Tisza, Dráva) mentén elnyult magas erdőkben költött; ma már fészkelésére csak az Alduna melléki erdőkben vannak bizonyítékaink, de ott is kevés párban költ.

A *törpe sas* (*Aquila pennata* Gm.) fészket 1874-ben még a debreceni Pacs-erdőn megleltem s más alföldi erdőn (Gyömrő, Gyula) is megtalálták. Ma már hazánkban csak az aldunamenti, a fruska-gorai és az erdélyi déli részek erdőségeiből ismerjük mint fészkelőt.

Az alföldi egykori nagykiterjedésű legelők között emelkedett erdők jellemző sasfaja, a *parlagi sas* (*Aquila heliaca* Sav.) itt már annyira megritkult, hogy fészkelő otthona csak az aldunamenti, a fruska-gorai s az erdélyi déli részek erdeire terjed.

A *békászó sas* (*Aquila naevia* M. és W. 1809 = pomarina Brehm 1831, nec Gm.) régebben az alföldi tölgyesekben, a mocsarakban levő égererdőkön és a folyómenti árterületi nyárfaerdőkben szórványosan mindenfelé fészkel; a múlt század hetvenes évei elejéről a debreceni Nagyerdőről, a nyolcvanas évek végéről pedig a volt ecsedilápi Nagyégerből ismertem a fészket. Ma már az Alföldön csak az aldunai erdőkön fészkel mérsékeltbb számmal; mint költő, a Kárpátok magas bükköseiben és fenyveseiben ma még nem ritka, különösen az erdélyi déli részen.

Az Alföldön néha ősszel és télen mutatkozó *szirti sas* (*Aquila chrysaëtus* L.) egyénei csak kóborlók; ez a sas Alföldünkön úgylátszik sohasem költött. Nálunk

még a Felvidék és Erdély magashegységi erdőségeiben és meredek sziklafalain vannak fészkelő párjai.

Régebben az Alföldet, amikor a juhtenyésztés még kiterjedtebb volt, különösen nyáron, rendszeren látogatta a *fakó keselyű* (*Gyps fulvus* Gm.) s a nagyobb legelőknek rendes jelensége volt, ahova a Kazán-szoros szikláiról látogatott el, mint ahol 1897-ig még szép számmal fészkel, sőt 1908-ban a delibláti homokpusztán, Gerebenc határában egy 200 holdas erdőben is költött. Ezen helyekről mint fészkelő, ma már eltűnt, s azóta, de különösen attól kezdve, mióta a legelőn elhullott állatok elföldelését a törvény elrendelte, az Alföldön csak ritkaságként mutatkozik.

A *barna keselyű* (*Vultur monachus* L.) régebben a szerémségi Fruska-Gorában, az aldunamenti és az erdélyi déli határláncolat erdeiben százados fákon fészkel; 1878-ban Rudolf trónörökös a Fruska-Gorában fészkeiknél még nyolc darabot ejtett el. Azelőtt az alföldi legelőkön, egyenkint vagy párosával, nem éppen ritkaságként mutatkozott. Most már a fentebb említett területeken sehol sem fészkel s az Alföldön sem látjuk.

Az alföldi erdők pusztulása, a vadászterületek gondozása s a föllendült vadóvás a nagyobb testű, feltűnőbb, de egyúttal nálunk mérsékeltebb számban élő ragadozómadár-fajok megapadását, vagy részleges kipusztulását eredményezte; ellenben az erdőtlen területekhez is alkalmazkodó, kisebbtestű fajok fészkelésbeli elterjedésére nem tettek nagyobb hatást. Így a *Kaba* (*Falco subbuteo* L.), a *vörös vércse* (*Falco tinnunculus* [L.]), *kék vércse* (*Falco vespertinus* L.), *kis vércse* (*Falco Naumanni* Fleisch.) és a *karvaly* (*Accipter nisus* L.) a mezők között emelkedő kisebb facsoportokon, sorfákon megtalálják fészkelőhelyüket az elhagyott, vagy erőszakkal elfoglalt varjú- és szarkafészkekben, de tágas faoduban, magas, meredek agyag- vagy homokfalak üregében, sőt a vörös vércse a városok nagyobb épületein is.

DR. LOVASSY SÁNDOR, Keszthely

EXTRACT OF DR ALEXANDER OF
LOVASSY'S ARTICLE ABOUT THE
VARIATION OF NESTING OF
BIRDS OF PREY ON THE HUNG.
LOWLANDS IN THE LAST
100 YEARS

THE Hungarian Lowland has undergone a mighty change in the course of the last hundred years. Through the drainage of waters and meadows the primeval appearance of the Lowland has ceased to exist. Instead of the life of shepherd herds agriculture has manifested itself. Not only the marshes disappeared but the woods also have become scanty. The former influenced disadvantageously the

increase of marsh-birds, the latter that of birds of prey.

Hundred years ago the *Falco cherrug*. Gray was nesting in the vicinity of Budapest, which is to-day only to be found at the Lower Danube. The once very common *Milvus ictinus* Sav. has become extremely rare while the *Milvus migrans* Bodd. is yet to be met with. The nests of the *Circus cyaneus* L. are very scanty, while the *Circus aeruginosus* L. is still of daily occurrence.

The *Astur palumbarius* L. was forced to retire into the woods of the Lower Danube and the territory of inundations; the *Buteo communis* Less. is still to be found in the woods of the North-

Eastern Lowlands. The stock of *Pernis apivorus* L. has greatly decreased.

We suffered a great loss with the disappearance of the *Haliaëtus albicillus* L. Once it was common in the marshes of Ecsed, now it is only met with at the Lower Danube, South from Mohács. The *Circaëtus gallicus* Gm. which is also nesting by Debrecen, breeds only in the South. The *Aquila heliaca* Sav. disappeared from the Lowland, and the *Aquila pomarina* Brehm prefers to lay its nest in the hills.

The *Aquila chrysaëtus* L. appears only as a vagabond on the Lowlands, as well as the *Gyps fulvus* Gm. and the *Vultur monachus* L. is a very rare guest in the Lowland, although the *Gyps fulvus* was living yet in the woods of the Puszta Deliblat as far as 1908. Smaller birds of prey lay their nests here and there on the Lowland even to-day.

DR ALEXANDER VON LOVASSY:
DIE VERÄNDERUNGEN IM NISTEN DER RAUBVÖGEL IM UNGARISCHEN TIEFLAND WÄHREND DER LETZTEN 100 JAHRE.

Das grosse ungarische Tiefland hat während der letzten hundert Jahre grosse Änderungen erlitten. Mit der Regulierung der Gewässer, Wiesen, Flüsse verwandelte sich das ursprüngliche Bild des Tieflandes vollkommen. An Stelle des Hirtenlebens fing der Ackerbau an in den Vordergrund zu treten. Aber nicht nur die Gewässer und Sümpfe sind verschwunden, sondern auch die Waldungen des Tieflandes haben sehr abgenommen. Der erste Umstand hat die Verbreitung der Wasser- und Sumpfvögel, der letztere die der Raubvögel nachteilig beeinflusst.

Vor hundert Jahren nistete sogar noch der *Falco sacer* Gm. = cherrug Gray in der Nähe von Budapest, jetzt nistet er nur noch in den Inundationswäldern an der unteren Donau. Sehr selten ist der einst gewöhnliche *Milvus ictinus* Sav. geworden; der *Milvus migrans* Bodd. kommt noch ziemlich häufig vor. Sehr selten nistet schon der *Circus cyaneus* L., hingegen ist der *Circus aeruginosus* L. auch jetzt noch gewöhnlich.

Auch der *Astur palumbarius* L. ist heutzutage schon an die untere Donau und in die Inundationswäldern verdrängt worden; der *Buteo communis* Less nistet noch, besonders in den nordöstlichen Waldungen des Tieflandes. Der Bestand an *Pernis apivorus* L. ist auch sehr zurückgegangen.

Einen sehr grossen Verlust bedeutet für uns das Verschwinden der *Haliaëtus albicillus* L. Einst nistete sie sogar im Ecseder Moor, jetzt nistet sie nur noch, sehr selten vorkommend, an der unteren Donau von Mohács ab. Auch der *Circaëtus gallicus* Gm. wurde nach Süden verdrängt und der *Pandion haliaëtus* L. ist sogar schon in den Waldungen an der unteren Donau sehr selten geworden. Auch die *Aquila pennata* Gm., die wohl in der Nähe von Debrecen nistet, brütet nur — recht selten — im Süden. Es gibt auch kein Nest der *Aquila heliaca* Sav. mehr im Tiefland, die *Aquila pomarina* Brehm pflegt auch schon mehr im Gebirge zu nisten.

Die *Aquila chrysaëtus* L. erscheint im Tiefland nur herumschweifend, der *Gyps fulvus* Gm. und der *Vultur monachus* L. sind ebenfalls schon seltene Gäste im Tiefland, obwohl der *Gyps fulvus* noch im Jahre 1908 auch im Komitate Temes, im Walde der Deliblat-Puszta nistete. Die kleineren Raubvögel nisten auch heutzutage noch ringsherum im Tiefland.

IL CAMBIAMENTO DI NIDIFICAZIONE DEGLI UCCELLI RAPACI NELLA GRANDE PIANURA UNGHERESE NEGLI ULTIMI CENT'ANNI DEL DOT. ALESSANDRO DI LOVASSY.

Negli ultimi cent'anni la grande pianura ungherese ha attraversato grandissimi cambiamenti. Colla sistemazione delle acque, dei prati e dei fiumi si è trasformato anche l'antico aspetto della pianura. Al posto della pastorizia ha preso il sopravvento l'agricoltura. Sono sparite non solo le acque e le paludi, ma anche le foreste sono fortemente diminuite. Le prime hanno influito sfavorevolmente sulla diffusione degli uccelli acquatici, le seconde invece sulla diffusione degli uccelli rapaci.

Cent'anni fa nei pressi di Budapest s'annidava anche il *Falco cherrug* Gray. ora, invece, esso si trova soltanto nelle foreste del basso Danubio. È diventato rarissimo anche il *Milvus ictinus* Sav.; una volta assai comune; il *Milvus migrans* Bodd. è ancora abbastanza frequente. Ormai nidifica raramente il *Circus cyaneus* L., mentre ancora oggi è comune il *Circus Aeruginosus* L.

Ormai anche l'*Astur palumbarius* L. è limitato al basso Danubio ed alle foreste di Ártér; il *Buteo communis* Less. nidifica ancora specialmente nelle foreste nord-orientali dell'Alföld. È diminuito fortemente il patrimonio dei *Pernis apivorus* L. Fortemente sentita è la perdita che abbiamo subito con la sparizione dell'*Haliaeetus albicillus* L. Una volta nidificava anche nelle paludi di Ecsed, oggi invece esso si trova solamente nel basso Danubio da Mohács, ma raramente. Anche il *Circus caëtus gallicus* Gm. si è spinto ormai verso sud, invece il *Pandion haliaëtus* L. è molto raro anche nelle foreste del basso Danubio. L'aquila pennata Gm. che nidifica anche nei pressi di Debrecen, cova raramente soltanto nel sud. Nella grande

pianura ungherese non esiste più neanche il nido dell'Aquila *heliaca* Sav. e l'Aquila pomarina Brehm nidifica piuttosto nelle regioni montane.

L'Aquila *Chrysaëtus* L. si presenta nella grande pianura ungherese soltanto come vagabondo e così pure il *Gyps fulvus* Gm. ed il *Vultur monachus* L. sono ormai ospiti rarissimi dell'Alföld. Eppure il *Gyps fulvus* nel comitato di Temes ancora nel 1908 nidificava nel bosco della piana di Deliblat. Uccelli rapaci minuscoli ancora oggi nidificano in tutte le parti dell'Alföld.

MR. DR ALEXANDRE DE LOVASSY:
LE CHANGEMENT DE LA NIDIFICATION DES OISEAUX DE PROCES AU PAIS BAS HONGROIS DANS CES DERNIERES 100 ANNÉE.

Le pays bas hongrois subit un fort changement dans les dernières 100 années. Par la regulation des eaux, des fleuves et des prairies le tableau du pays bas se changeait bien.

L'agriculture commençait à dominer. Ils ne furent pas les eaux et les marécages seulement qui disparurent, même les forêts subirent une forte diminution. La première circonstance influait d'une façon désavantageuse la répansion des oiseaux d'eau, la seconde celle des oiseaux de proie.

Il y a cents années, que le *Falco sacer* Gm = *cherrug* Gray nichait aux environs de Budapest, maintenant il ne niche qu'aux forêts du Danube inférieur. Le *Milvus ictinus* Sav., jadis un oiseau très ordinaire devenait déjà très rare, en même le *Milvus migrans* Bodd., de la même façon le *Circus cyaneus* L., cependant le *Circus aeruginosus* L. est encore ordinaire.

L'*Astur palumbarius* L. est aussi rejeté au Danube inférieur et aux forêts. Le *Buteo communis* Less. niche encore

aux forêts du nord est du pays bas hongrois. Le contingent du *Pernis apivorus* L. se diminuait fortement.

Nous avons subie une perte sensible par la disparition d'*Haliaëtus albicillus* L. Jadis il nichait encore dans le marais d'Ecsed, maintenant on ne le trouve qu'au Danube inférieur près de Mohács cela même très rarement. Le *Circaëtus gallicus* Gm. a été rejeté au sud, le *Pandion haliaëtus* L. est pourtant dans les forêts du Danube inférieur très rare. L'*Aquila pennata* Gm. niche près de Debrecen,

mais il ne couve que très rarement au sud. Au pays bas il n'y a plus des niches de l'*Aquila heliaca* Sav. cependant l'*Aquila pomarina* Brehm se trouve plutôt dans les montagnes.

L'*Aquila chrysaëtus* L. paraît au pays bas, flâneur, de même le *Gyps fulvus* Gm. et le *Vultur monachus* L. Pourtant le *Gyps fulvus* nichait encore en 1908 dans les forêts du steppe de Deliblat. Quant aux petits oiseaux de proie, ils nichent ça et là encore au pays bas.

ORNITHOLOGIA ÉS AZ ERDÉSZET.

AZ EGYKORI békességes világ egyik komoly törekvéseként olvasom *Dr. Fromm Gézának*¹ a »Madárvédelem«-ről írott jeles művében azt a fontosnak jelzett kívánalmat, amely a madárvédelem állami intézményein kívül a »Társadalom kezdő és ható tevékenységét az annak kebelében keletkező, egyesektől kiinduló, de szalmalángnál többet érő erélyes mozgalom«-ban látja az orvosságot, amely kiegyesíteni lesz hivatva az államhatalom munkáját.

Elemi erővel tör ki ugyanez az alkotási vágy most egyik tudós orvosprofesszorunk lelkében, aki ornithologus is s aki letörhetetlen energiával adott lökést ennek a mozgalomnak, amely a »Magyar Ornithologusok Szövetségét« megalkotta.

A Szövetség ebbe a társadalmi munkásságba a hivatalos ornithologusokon kívül elsősorban az erdészeket, gazdászokat és vadászat nemes sportját űző társadalmat óhajtja bevonni.

Ezzel a kategorizálással — még ha a kertészeket is idevesszük — nagy vonásokban kimerítette a madárkedvelők társadalmát is.

Eltekintve a vizimadaraktól, a madárvédelem terén természetesen a legfontosabb feladat az erdészeknek jut.

Dalos madárkaink hol találnának otthonra, hol tudnának elrejtőzni a rosszlelkű emberek, a pajkos gyermekesereg elől, hol találnának valódi nyugalmat? Ugyebár leginkább az erdő mélyén. Érthető tehát, hogy az erdőt védő gondozó társadalmat, az erdőgazdaságot vezető, egyébként madártani szempontból is szakszerűen képzett erdész-társadalmat, ezenkívül az erdőbirtokosokat kívánja a szövetség elsősorban működő szervként megnyerni.

Az erdészeti társadalom hivatalos és nem hivatalos egyes szervei eddig is hasznos szolgálatokat tettek a magyar ornithológiának a Madártani Intézet keretén belül. De mindenesetre kívánatos, hogy az erdészeti madárvédelem terén még intenzívebb és szétágazóbb munkásságot folytasson a »Magyar Ornithologusok Szövetségében« is.

¹ Madárvédelem. Az állam, a társadalom és az egyesek madárvédelmi teendői. (Dr. Fromm Géza Ráckeve, 1907.)